

בס"ד

נבואות בלעם

לפרשת בלק (ע"פ שעורו של הרב תמיר גרנות)

(י) וַיִּחַר אֶף בָּלַק אֶל בָּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלַק אֶל בָּלְעָם לְקַב אֲבִי קְרָאֲתִיךָ וְהִנֵּה בִרְכָתְךָ בְּכַד זֶה **שְׁלֹשׁ פְּעָמִים**: (יא) וְעַתָּה בָּרַח לְךָ אֶל מְקוֹמְךָ אֲמַרְתִּי כַּד אֲכַבְּדְךָ וְהִנֵּה מִנְעַד ה' מִכְּבוֹד: (פרק כ"ד).

מדוע גרמה נבואה זו לבלק להתייאש מבלעם ומן הסיכוי שהוא יקלל את ישראל?

אולי, כמו שמשמע מדבריו, העובדה שזוהי כבר הפעם השלישית, בבחינת חזקה - "זה שלש פעמים".

אולם, נראה כי קיימת סיבה נוספת. בלק הרגיש שלא זו בלבד שבלעם איננו מקלל את ישראל ובמקום זאת הוא מברך אותם - הוא אף נהנה מכך.

תחושתו של בלעם קשורה גם באופן התרחשות הנבואה, כפי שנבאר להלן, אבל גם - ואולי בעיקר - בתכניה.

נבואותיו של בלעם הופכות להיות יותר ויותר מיליטנטיות, ועוסקות בגבורתו של ישראל ובנצחונן המוחץ על אויביו.

המילים שהיו אמורות לקלל את ישראל אך הפכו לברכה עומדות להיות מופנות כלפיו ממש, כלומר לקללה לו ולעמו: (ח) אֶל מוֹצִיאֹו מִמִּצְרַיִם פְּתוּעַפֶּת רָאֵם לוֹ **יֹאכַל גּוֹיִם צָרִיו וְעֲצֻמֹתֵיהֶם יִגְרֵם וְחֲצִיו יִמְחָץ**:

אין כאן רק אכזבה מאי ההצלחה לקלל את ישראל, אלא גם **חשש שבלעם עומד לקללו**.

או אז מרים בלק קול צעקה, סופק את כפיו, ואולי קוטע את בלעם באמצע נבואתו (פסוק י' לעיל).

אלא, שהנבואה שהחלה לנבוע אינה יכולה להיכלא, ובלעם ממשיך.

כלומר, לפי הצעה זו הנבואה הרביעית היא המשך הנבואה השלישית, שנקטעה באמצע, ובה אכן מתממש חששו של בלק.

בלעם פונה לקלל את מואב:

(יז) דָּרַךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֹׁבֵט מִיִּשְׂרָאֵל וּמְחָץ פְּאֲתֵי מוֹאָב וְקָרַקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת:

זוהי הנבואה היחידה שלא הוזמנה על ידי בלק אלא נאמרה מכוחו ורצונו של בלעם, ונאמרים בה דברים מפורשים אודות נצחונן העתידי של ישראל על מואב.

ייתכן, אם כן, שהנבואה הרביעית היא בעצם חלקה השני של הנבואה השלישית.

א. מבט כללי על משלי בלעם

הקדמה

בחלק הראשון של פרשת בלק מקדישה התורה תיאור נרחב לשליחות של בלק מלך מואב, ולתיאור תגובתו והתנהגותו של בלעם כלפי שרי מואב וכלפי ה' (כ"ב, ב'-ל"ה).

לאחר תהליך ארוך ומורכב נפגש בלעם עם בלק (שם ל"ו-ל"ח), המבקש ממנו לקלל את ישראל.

החלק השני של הפרשה (כ"ב, ל"ט - כ"ד, כ"ה) עוסק במשלי בלעם, שכידוע היו לבסוף ברכות ולא קללות.

בשיעורנו ננסה לבאר נקודות מרכזיות במשליו של בלעם, שהתורה הקדישה להן מקום נרחב.

כמה משלים נשא בלעם?

סיפור משליו של בלעם בנוי ממקטעים העוסקים בדיאלוגים בין בלק לבלעם, ומהמשלים עצמם.

אם נבחין בין המשלים על פי עקרון זה, כלומר בכל פעם שמתחיל או מסתיים דיאלוג נזהה יחידת נבואה, אזי לפנינו **ארבע נבואות**:

1. במדבר פרק כ"ג - ארבע נבואות

א. (ז) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר מִן אֲרָם יִנְחִי בָלַק מֶלֶךְ מוֹאָב מִהַרְרֵי קָדִם לְכֵה אֲרָה לִי יַעֲקֹב וּלְכֵה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל: ... (י) מִי מִנֵּה עֲפָר יַעֲקֹב וּמִסָּפָר אֶת רֵבַע יִשְׂרָאֵל תִּמְוֹת נִפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתִהִי אַחֲרֵיתִי כְּמָהוּ:

ב. (יח) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוּם בָּלַק וּשְׁמַע הַאֲזִינָה עַדִּי בְּנוֹ צֶפֶר: ... (כד) הֵן עָם קְלָבִיא יָקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טָרֶף וְדָם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה:

פרק כ"ד:

ג. (ג) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בָּלְעָם בְּנוֹ בְּעַר וְנָאִם הַגִּבֹּר שְׁתָּם הָעֵינָן: ... (ט) פָּרַע שָׁכַב פְּאָרֵי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנוּ מִבְּרַכִּיךָ בְּרוּךְ יִאֲרִיךְ אָרוּר:

ד. (טו) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בָּלְעָם בְּנוֹ בְּעַר וְנָאִם הַגִּבֹּר שְׁתָּם הָעֵינָן: ... (כד) וְצִים מִיַּד פְּתִים וְעֵנוּ אֲשׁוּר וְעֵנוּ עֵבֶר וְגַם הוּא עַדִּי אֲבֹד: (כה) וַיִּקָּם בָּלְעָם וַיִּלָּךְ וַיָּשָׁב לְמִקְוָמוֹ וְגַם בָּלַק הִלָּךְ לְדַרְכּוֹ:

החלוקה לארבע מסתברת גם מן הפתיחות המיוחדות לכל משל (בפסוק הראשון שלו) הקשורות בפניה רשמית לבלק או בפתיחה הצהרתית בה מציג בלעם את עצמו כנביא.

אמנם, ייתכן שבין הנבואה השלישית הרביעית אין הפרדה ברורה כמו בין קודמותיהן.

הנבואה השלישית היא זו שהסעירה את בלק וגרמה לו להבין שאין שום טעם בנסיונותיו לפתות את בלעם לקלל את ישראל:

אולם, אנו עדיין לא יכולים לסכם את הסוגיה המספרית: מפתח נוסף לחלוקת הנבואות הוא הכותרת הרשמית - **"וישא משלו ויאמר"**, אשר מהווה פתיחה ברורה ליחידת נבואה עצמאית.

ואכן, כל אחת מארבע הנבואות הנזכרות מתחילה בפתיחה זו. אולם, במהלך הנבואה הרביעית מופיעה פתיחה זו ארבע פעמים, ללא הפסק בין נבואה לנבואה:

2. ארבע פתיחות בתוך הנבואה הרביעית

1. "וישא משלו ויאמר **נאם בלעם בנו בער...**" (ט"ו).
2. "וירא את עמלק **וישא משלו ויאמר...**" (כ').
3. "וירא את הקיני **וישא משלו ויאמר...**" (כ"א).
4. "וישא משלו ויאמר **אוי מי יחיה משמו א-ל-ל...**" (כ"ג).

לפי מפתח חלוקה זה, לפנינו **שבע נבואות**¹ ולא ארבע, כפי שחשבנו תחילה.

אולם, נראה שאין סתירה בין הדברים.

מבחינה ריאלית אכן היו שבע נבואות נפרדות, שלכל אחת יש נושא בפני עצמה:

שלוש הנבואות הראשונות מתרכזות בישראל, הרביעית מתארת את נצחון ישראל על אויבין (מואב ואדום), ושלוש האחרונות מתייחסות לעמים בפני עצמם, ללא התייחסות לישראל.

אולם, מבחינה ספרותית התורה כתבה את הנבואות כך שהנבואה הרביעית כוללת את כל ארבעת הנבואות האחרונות.

זאת מכמה סיבות אפשריות:

א. ארבע הנבואות האחרונות חורגות מהסיפור העיקרי, כיוון שהן אינן חלק מהדיאלוג בלק-בלעם, ואינן תוצאה של הזמנת בלק.

ב. הן עוסקות בתיאור של המתרחש באחרית הימים, בניגוד לנבואות הקודמות, העוסקות בתיאור אופי או תיאור ההווה.

ג. הן עוסקות בעמים זרים, שלא כמו שלוש הנבואות הראשונות העוסקות בישראל.

3. תכלית הנבואות השונות

כפי שאמרנו, התורה טרחה לספר גם את התפתחות העלילה בין האישים בלק ובלעם, וגם את תכני הנבואות השונות.

ננסה כעת לחדד קצת יותר את ההקשר של הופעת כל נבואה והיחסים ביניהן:

א. כבר נאמר לעיל כי הנבואה הרביעית (והשלוש הנוספות הנמשכות אחריה) נאמרה ללא הזמנה מצידו של בלק.

שלוש הנבואות הראשונות הוזמנו על ידו:

3. בלק מזמין את 3 הנבואות הראשונות

פרק כ"ב, מ"א: **וַיְהִי בְּבִקְרֵי וַיִּקַּח בַּלַּק אֶת בָּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָמוֹת בָּעַל וַיִּרְא מִשֵּׁם קִצֵּה הָעָם:**

פרק כ"ג, י"ג – י"ד: **וַיֹּאמֶר אֵלָיו בַּלַּק לֵךְ נָא אִתִּי אֶל מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשֵּׁם אִפְסֵי קִצְחוֹ תִרְאֶה וְכָלוּ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוּ לִי מִשֵּׁם: וַיִּקְחֵהוּ שָׂדֵה צִפִּים אֶל רֹאשׁ הַפְּסָגָה:**

פרק כ"ג, כ"ז – כ"ח: **וַיֹּאמֶר בַּלַּק אֶל בָּלְעָם לֵכָה נָא אֶקְחָךְ אֶל מְקוֹם אַחֵר אוֹלֵי יִישָׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקָבְתוּ לִי מִשֵּׁם: וַיִּקַּח בַּלַּק אֶת בָּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוּר הַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן:**

ולשלושתן קודמת גם בניית מזבח והקרבת קרבנות:

4. **בניית מזבח והקרבת קרבנות לפני 3 הנבואות הראשונות** פרק כ"ג: (א) **וַיֹּאמֶר בָּלְעָם אֶל בַּלַּק בְּנֵה לִי בָזָה שְׁבָעָה מִזְבְּחוֹת וְהִכֵּן לִי בָזָה שְׁבָעָה פְּרִים וְשְׁבָעָה אֵילִים:**

(יד) **וַיִּקְחֵהוּ שָׂדֵה צִפִּים אֶל רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיִּבֶן שְׁבָעָה מִזְבְּחוֹת וַיַּעֲלֶה פָר נָאִיל בְּמִזְבְּחָם:**

(כט) **וַיֹּאמֶר בָּלְעָם אֶל בַּלַּק בְּנֵה לִי בָזָה שְׁבָעָה מִזְבְּחוֹת וְהִכֵּן לִי בָזָה שְׁבָעָה פְּרִים וְשְׁבָעָה אֵילִים:**

רק הנבואה הרביעית באה ללא קרבן:

5. הנבואה הרביעית ללא קרבן

(יד) **וַעֲתָה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעִמִּי לֵכָה אִיעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: (טו) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בָּלְעָם בְּנוּ בְעַר וְנָאִם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינִי:**

ומכאן ראייה נוספת להיותה ממשיכה את הנבואה השלישית.

ב. את שלוש הנבואות הראשונות מתנבא בלעם אחרי שהוא צופה בישראל מנקודות תצפית שונות: - **מקור 3** -

נבואה א': **וַיְהִי בְּבִקְרֵי וַיִּקַּח בַּלַּק אֶת בָּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָמוֹת בָּעַל וַיִּרְא מִשֵּׁם קִצֵּה הָעָם** (פרק כ"ב, פסוק מ"א).

נבואה ב': **וַיֹּאמֶר אֵלָיו בַּלַּק לֵךְ לָכָה נָא אִתִּי אֶל מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשֵּׁם אִפְסֵי קִצְחוֹ תִרְאֶה וְכָלוּ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוּ לִי מִשֵּׁם: וַיִּקְחֵהוּ שָׂדֵה צִפִּים אֶל רֹאשׁ הַפְּסָגָה:** (פרק כ"ג, פסוקים י"ד-ט"ו).

נבואה ג': **וַיֹּאמֶר בַּלַּק אֶל בָּלְעָם לֵכָה נָא אֶקְחָךְ אֶל מְקוֹם אַחֵר אוֹלֵי יִישָׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקָבְתוּ לִי מִשֵּׁם: וַיִּקַּח בַּלַּק אֶת בָּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוּר הַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן:** (שם, פסוקים כ"ז-כ"ח).

אולם, **בנבואה הרביעית אין כלל שינוי מקום** ואף לא התייחסות למקום.

ואכן, בשונה מן הנבואות הקודמות, אין היא עוסקת בישראל האקטואלי, זה שבלעם צופה בו, אלא **בתזוון עתידי על ישראל**: - **מקור 5** -

וַעֲתָה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעִמִּי לֵכָה אִיעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: (פרק כ"ד, פסוק י"א).

נקודות התצפית חשובות משתי בחינות:

1. הן מאפשרות לבלעם לצפות בישראל, ומתוך כך לרכז את מחשבתו ודמיונו כדי להעלות נבואה.

המבט מזוויות שונות יכול לעורר אצלו, על פי תקוות בלק, תחושות שליליות שונות.

2. הן יכולות, לפי מחשבת בלק, להיות מקור של אנרגיה שלילית, קסם וקללה כנגד ישראל.

שניים מן המקומות קרואים במפורש בשם עבודה זרה - **"במות בעל"** **"ראש הפעור"**.

לגבי **"שדה צופים** אל ראש הפסגה" אין התכלית ברורה כל צרכה, ואולם אפשר להניח שכוונת בלק הייתה דומה.

רש"י בכיוון דומה, הסביר שבלק ובלעם חזו את מות משה רבנו שם, ולכן סברו שזהו מקום קללה לישראל.

5. רש"י על במדבר פרק כג פסוק יד

(יד) ראש הפסגה - בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם ששם מת משה. כסבור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה:

1 ארבעת הנבואות ברשימה הראשונה, ועוד שלוש הנבואות שברשימה השנייה (ולא ארבע, שכן הנבואה הראשונה ברשימה השנייה היא הנבואה הרביעית שברשימה הראשונה, יש למנותה רק פעם אחת).

ההכרה-ידיעה הזו משחררת אותנו מקבלת הנבואה באונס - "וישם ה' דבר", כנבואות הראשונות, ומאפשרת לו לקבלה מתוך גילוי פנימי השורה עליו: "ותהי עליו רוח אלוקים".

נבואה זו כבר איננה תשובה להזמנת בלק, איננה נובעת מן הקרבנות וודאי שלא מן המקום - היא עצמאית לגמרי.

לכן, במקום לדבר על הזמנתו של בלק בראש הנבואה, כפי שעשה בלעם בשתי הנבואות הראשונות, הוא מדבר על נבואתו שלו, ועל חדוות הגילוי והחזון שבה:

(ג) וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: (ד) נאם שמע אמרי אל-אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:

אונקלוס, רש"י ורשב"ם פירשו את המונח "שתם העין" כ"פתוח עין", שהוראתו 'רואה היטב את מה שמראים לו':

נבואה זו של בלעם היא באמת נבואה גמורה, ולכן הוא איננו צריך להתרחק מבלק, ואינו צריך לעסוק בניחוש.

מסתבר שזו סיבה נוספת לחרון אפו ויאושו של בלק הבאים מייד לאחר נבואה זו.

בלק רואה כי בלעם אפילו אינו משתדל עוד למלא את רצונו והוא מזדהה עם הרעיון של ברכת ישראל - ולכן יאושו של בלק הוא יאוש גמור.

הנבואה הרביעית דומה לנבואה השלישית - הפתיחה דומה בלשונה לשלישית, וגם בה אין הנבואה מוזמנת כלל על ידי בלק, ואף להיפך:

בלק מגרש את בלעם, והוא מנבא נגד רצונו:

הנבואה הרביעית: (יד) ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים: (טו) וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: (טז) נאם שמע אמרי אל-ינדע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:

1. תוכן המשלים/הנבואות

התפתחות בתוכן הנבואות

ההתפתחות שראינו באופן הגילוי הנבואי מושלמת, כפי שנראה להלן, בהתפתחות בתוכן הנבואות.

כולנו זוכרים באופן כללי שבלעם ברח את ישראל.

אולם, שאלה עתיקה היא מדוע התורה בוחרת לשבח את ישראל דווקא מפיו של גוי זה?

האם שבחי ישראל בפי משה רבנו או נביא אחר לא היו ראויים יותר או טובים יותר?

על שאלה זו השיבו בדרכים שונות.

להלן ננסה להציע מבט נוסף על תוכן נבואות בלעם תוך שימת לב ליחס בין השלב בהתפתחות העלילה לבין הנבואה²:

7. תוכן המשלים/הנבואות

הנבואה הראשונה (פרק כ"ג):

(ז) וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישאל: (ח) מה אקב לא קבה אל-ומה אצעם לא זעם ה': (ט) פי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב: (י) מי

ג. נדייק כעת יותר באופן בו התרחשו הנבואות.

בהקשר זה יש להבחין בין השתיים הראשונות לבין השתיים האחרונות.

נבואה הראשונה, לאחר שבלק לקח את בלעם למקום הנבואה ולאחר שהקריב את הקרבנות, מתפתחת הנבואה כך:

6. האופן בו התרחשו הנבואות

הנבואה הראשונה (פרק כ"ג): (ג) ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה יראני והגדת לי ויגדך שפי: (ד) ויקר אלוקים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח: (ה) וישם ה' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר: (ו) וישב אליו והנה נצב על עלתו הוא וכל שרי מואב: (ז) וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישאל:

בלעם נפרד מבלק, והוא הולך לבדו, כמנהג הנביאים, כדי ל'הזמין' את הנבואה.

ואכן, אלוקים נגלה אליו ושם דברו בפיו, ואז בלעם הולך ומסור את מה שניתן לו לבלק.

מילות הפתיחה של הנבואה מתייחסות לבלק - משלחו של בלעם, אף שלא לשביעות רצונו: "מן ארם ינחני בלק מלך מואב".

נבואה השנייה מתרחש תהליך דומה:

הנבואה השנייה: (טו) ויאמר אל בלק התיצב פה על עלתך ונאכי אקרה פה: (טז) ויקר ה' אל בלעם וישם דבר בפי ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר: (יז) ויבא אליו והנו נצב על עלתו ושרי מואב אתו ויאמר לו בלק מה דבר ה': (יח) וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר:

התפתחות הנבואה זהה לחלוטין:

התבודדות, התגלות ה' אל בלעם, שימת הנבואה בפיו ומסירת הנבואה חזרה לבלק.

כפי שנראה בהמשך, גם התוכן העיקרי של הנבואות דומה.

הנבואה השלישית שונה מאוד בהתפתחותה משתי קודמותיה.

הנבואה השלישית (פרק כ"ד): (א) וירא בלעם פי טוב בעיני יהוה לברך את ישראל ולא הלך בפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו: (ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים:

ההבדל בין העתיד להיות בה לבין שתי הנבואות הראשונות מורגש כבר בתצפית:

בלעם אינו רואה רק את "קצה העם" כנבואות הקודמות, אלא: "את ישראל שוכן לשבטיו" (כ"ד, ב').

ומדוע?

הפעם, אין הוא מבקש שכוחותיו יתעוררו כתוצאה מהכוח האלילי שלידו הוא נמצא.

אין הוא מבקש גם סימנים ואותות מסתוריים או התגלות פתע: "ולא הלך בפעם בפעם לקראת נחשים" (שם, א').

הוא מסב פניו אל המדבר, כנראה המדבר שישראל חונים בו: "וישת אל המדבר פניו" (שם). כל זאת, מפני שהוא הבין היטב כי "טוב בעיני ה' לברך את ישראל" (שם).

2 לא נציע ביאור מפורט של מילים ומשפטים, כיון שביאורים אלו כבר מצויים אצל מפרשינו הראשונים והאחרונים.

רק בסיום הנבואה נאמר משהו שחורג מסירובו של בלעם לקלל או מן ההסבר לכך: "הן עם כלביא יקום..." (כ"ד).

אף שהדברים כלליים מאוד, הם נוגעים באופן ישיר בבעיות של בלק.

חששו של בלק היה ש"עתה ילחנו הקהל את כל סביבותינו" (כ"ב, ד') והוא קיווה ש"אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ" (שם, ו');

פסוק הסיום הכללי של הנבואה השנייה קובע בדיוק את ההיפך: הוא מספר על עוצמתו ועל 'אכזריותו' של ישראל, ומכאן שלבלק יש סיבה טובה לפחד.

התקשותו התמוהה של בלק
מדוע ממשיך בלק לנסות ולקוות שבלעם יקלל את ישראל, והרי הוא התבדה כבר פעמיים?

אחרי הפעם הראשונה, בה הוא שמע אמנם את סירובו של בלעם, אך לא שמע ממנו ברכה מפורשת על כוחו וגבורתו של ישראל, הוא עוד היה יכול לחשוב שהסירוב הוא רגעי ועתיד להשתנות, ועוד לא נאמר לו במפורש שחששו מפני ישראל מוצדק.

במחשבתו האלילית הוא מאמין ששינוי נקודת המבט על ישראל והקרבת הקרבנות ישפיעו גם על תוכן הנבואה.

זו מחשבה אופיינית של תרבות קסמים, ניחוש ומאגיה, בה הכל תלוי בטכניקה ובסדר המעשים הפועלים על הטבע, ולא ברצונו המוחלט של הא-ל.

מבחינה זו, הקצר בין בלק לבלעם הוא מוחלט: בלק מנסה שיטות של קוסמים ומנחשים, ואילו בלעם מסביר לו, בנבואה השנייה, שאין בכך תועלת, אלא ה' מנבא אותו לפי רצונו המוחלט – "כי לא נחש" (כ"ג, ג') יפעל כאן, אלא רק עקרון מוסרי: "לא הביט אוון ביעקב" (כ"א).

אי אפשר להפעיל מניפולציות על הא-ל: "לא איש א-ל ויכזב" (י"ט).

ובכל זאת, מפני ששתי שפות שונות לגמרי נפגשות כאן, בלק מנסה בשלישית.

אחרי שהוא כבר שמע את מה שהוא כל כך לא רצה לשמוע – שיש לו סיבה טובה לפחד, הוא מרגיש שכבר אין לו מה להפסיד, וכעת הוא 'הולך על כל הקופה'.

בשתי הפעמים הראשונות בלק הראה לבלעם רק את קצה העם, ולא את כולו.

בפעם השנייה הדבר מודגש כמעשה מתוכנן: "אפס קצהו תראה וכולו לא תראה" (כ"ג, ג'). – מקור 3 -

בפעם השלישית לוקח אותו בלק לעמדה בה הוא יכול לראות את כל מחנה ישראל.

ברור שהתקווה לשינוי נובעת משינוי המקום: "לך נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלוקים וקבתו לי משם" (כ"ז). – מקור 3 -

מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו:

פתיחת הנבואה היא מעין מבוא קצר המספר על מה שקדם לנבואה עצמה:

בפסוק ז' מתאר בלעם את בקשת בלק ואת דרכו לערבות מואב, ובפסוק ח' הוא מתאר את עמדתו כנביא כלפי רצון ה' ואי יכולתו לקלל.

בפסוקים ט' ו' הוא מתאר את מעמדו הייחודי של ישראל: הכוחות השולטים על שאר העמים אינם שולטים בו ואי אפשר למנות אותו, כלומר להחיל עליו קללה הנתפסת במספר.

לבסוף, הוא מאחל לעצמו שאחריתו תהיה כאחרית ישראל, שהיא, כנראה, טובה³.

נשים לב: אין בנבואה זו שום אמירה פוזיטיבית על תכונותיו, מידותיו וגורלו של ישראל. כל מה שנאמר קשור למעמדו של ישראל ביחס לנבואת בלעם וליכולתו של לעם לקלל או לברך.

כלומר, תוכנה הבלעדי של נבואה זו הוא מעין התנצלות והסבר של בלעם כלפי בלק שאין הוא יכול למלא את מבוקשו⁴.

הנבואה השנייה:
(יח) וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר: (יט) לא איש א-ל וכן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימה: (כ) הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה: (כא) לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלוקיו עמו ותרועת מלך בו: (כב) א-ל מוציאם ממצרים פתועפת ראם לו: (כג) כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל פעת ואמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל: (כד) הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה:

הנבואה נפתחת (י"ח) בקריאה למזמין הנבואה - בלק.

לאחר מכן, מפני שהיא הנבואה השנייה, היא מסבירה מדוע תוכנה לא ישתנה:

אחרי שבנבואה הראשונה הסביר בלעם שאיננו יכול לקלל את ישראל אם ה' לא קיללם, וגם לא להשתמש באמצעי ניחוש וכדומה, מפני שאין להם כוח כלפי ישראל,

הוא מסביר כעת שהציפייה שמשוה ישתנה בגלל שינוי המקום או הקרבת הקרבן היא מופרכת: "לא איש א-ל ויכזב" (י"ט).

ואם תאמר שמא יש חטא בישראל, שבגינו יהיה ה' מוכן לקללם, הרי "לא הביט אוון ביעקב" (כ"א) ולכן גם ה' אלוקיו עמו" (כ"א).

בהמשך חוזר בלעם ומסביר כי הניחוש איננו מועיל כלפי ישראל, ומדגיש את הקשר החם בין ה' לישראל, שמונע כל הווא אמינא של קללה: "כתועפות ראם לו" (כ"ב).

3 יש גם פירושים אחרים לדברי בלעם, אך נראה שזה ביאורו הפשוט לפי עניינו. מובן שדך אגב אנו למדים מדבריו של בלעם עקרונות חשובים מאוד על מעמד ישראל באומות, החוקיות הפועלת עליו ועוד, אך אלה אינם כוונתו הראשונה.

הביטויים בנבואה השלישית אף משלימים את התיאור של הנבואה השנייה:
 בנבואה השנייה נאמר "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא - לא ישכב..." (כ"ד),
 וכעת נאמר "כרע שכב כארי... מי יקימונו" (ט').

בנבואה השנייה נאמר "ודם חללים ישתה" (כ"ד) וכעת נאמר "ועצמותיהם יגרם וחציו ימחץ" (ח').⁵

בסיום דבריו שם בלעם חותם על דבריו באופן שאינו מאפשר נסיגה: "מברכיך ברוך ואורריך ארור" (ט').

בלעם לא יכול עוד לקלל את ישראל, וגם אחרים ימנעו מכך, שהרי כל המקלל את ישראל עומד בעצמו בקללה.

מכאן משתמעת גם קללה מרומזת לבלק, אשר חפץ לקלל את ישראל.

הדברים המאיימים ששומע בלק על גבורת ישראל, והקללה על מקלליו, הם המעלים את חרון אפו, שכן, כעת לא רק שלא זכה לסיוע מצד בלעם, אלא נאמר לו שישראל חזק ממנו, ואף נבלמה האפשרות לנסות לקללו מכל כיוון אחר, ולכן:

(ו) ויחר אף בלק אל בלעם ויספֹּק אֶת כַּפּוֹ וַיֹּאמֶר בְּלֶק אֶל בַּלְעָם לֵקֵב אִיִּבִי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בְרִכְתָּ בְרַךְ זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים: (יא) וְעַתָּה בְרַח לְךָ אֶל מְקוֹמְךָ אֲמַרְתִּי כִּפְדֵּךָ אֶכְבְּדֶךָ וְהִנֵּה מִנְעַךְ הִנֵּה מִכְבוֹד: (י)

הנבואה הרביעית

כיוון שבלק כבר משלח את בלעם, שהרי הוא התיישב מקללתו, נראית נבואה זו כמעין בונוס.

ואולם, עיון בנבואה זו מגלה שייכת ודווקא נבואה זו כוללת את המסר העיקרי.

כפי שראינו עד כה, המסרים של שלושת נבואות בלעם הראשונות אינם חורגים מבחינה תוכנית מהמסגרת הריאלית של הדיאלוג בין בלק לבלעם וההקשר הפוליטי-רוחני שלו.

אף שיש שם תכנים שנראים כאילו הם על זמניים וכללים, ביארנו שכל מה שנאמר קשור ברצון של בלק לקלל ובחששו מפני ישראל.

ובאמת, איזה הגיון יש בסידורה של פרשה שעוסקת בנבואות על ישראל ומהותו באמצע תיאור המסע של ישראל אל ארצו?

לעניות דעתנו כל פרשת בלק, ובכללה נבואות בלעם, הן חלק מנושא המסגרת של מסע ישראל בעבר הירדן.

לעומת זאת, כותרת הנבואה הרביעית היא:
 (יד) לְכֵה אִיעֶצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:

לאמור: בלעם מיצה את הנבואה העולה מתוך התבוננות בישראל הריאלי, כעת הוא רוצה לדבר על העתיד להתרחש.

אך לא רק מפני שזה איזושהו מקום אחר סתמי, שהרי כתוב לאחר מכן "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו" (כ"ד, ב'),
 כלומר - הפעם הוא מראה לו את כל ישראל.

מה חשב בלק?

ייתכן שבתחילה בלק העדיף להראות לבלעם רק את הקצה של ישראל כדי שיתעורר רושם עלוב - אולי בגלל שבקצה המחנה אין סדר והדר כמו במרכזו, ואולי בגלל שפלותו המוסרית (כפי שניכר מסיפור התלונות במדבר י"א).

כעת הוא מהמר על כל הקופה:

ייתכן שמראה כל ישראל יגלה לבלעם משהו רע ויעורר אצלו איזושהי התנגדות שתמריץ אותו לקלל.

סיבה נוספת לבחירת המקום היא מיקומו ב"ראש הפעור".

להלן (כ"ה, א'-ג') מתואר חטאם של ישראל בפעור:

8. במדבר כ"ה

(א) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעָם לַזְנוּת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב: (ב) וַתִּקְרְאֵן לָעָם לַזְבוּחַ אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵאלֹהֵיהֶן: (ג) וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחַר אֵף הַיְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל:

וייתכן שיסוד הרעה כבר היה ניכר באותה שעה, ושבאותו המקום נמצא שורש הרעיון של ההשפעה השלילית מכיוון פעור.

בכל אופן, מן המבט הזה ייתכן שתעלה קללה.

מראה כלל ישראל לא רק שאינו גורם לבלעם לקלל, אלא הוא ממלא אותו בהשראה ובבטחון פנימי בטובם של ישראל, עד שאינו צריך שוב ללכת ולבקש את דבר ה' בפיו:
 "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד, ה').

עד עכשיו לא נאמר כד מפני שבלעם, על פי תוכניותיו של בלק, לא ראה את כל מחנה ישראל;

כעת יש לו תמונה מלאה של ישראל, והנבואה מתייחסת לתמונה הזו:

9. המשך תוכן המשלים/הנבואות

הנבואה השלישית (פרק כ"ד):

(ג) וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בַּלְעָם בְּנֹו בְעַר וְנָאִם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינִן: (ד) נָאִם שָׁמַע אֲמַרִי א-ל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שְׂדֵי יַחֲזֵה נָפֶל וְגִלְוֵי עֵינַיִם: (ה) מַה טוֹבוֹ אֶהְלִיךְ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֵיךָ יִשְׂרָאֵל: (ו) כִּנְחָלִים נָטְיוּ כִּגְנֹת עָלַי נְהַר פְּאֶהְלִים נָטַע ה' פְּאֶרְזִים עָלַי מִיַּם: (ז) יָזַל מִיַּם מִדְּלָיו וְזָרְעוּ בְּמִים רַבִּים וְיָרִם מֵאֲנָג מְלָכֹו וְתַנְשֵׂא מְלָכְתּוֹ: (ח) א-ל מוֹצִיאֹו מִמְצָרִים פְּתוּעֶפֶת רָאִם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרְיוֹ וְעַצְמֵתֵיהֶם יִגְרֵם וְחֻצְיוֹ יִמְחֹץ: (ט) כָּרַע שָׁכַב פְּאֶרִי וַיִּקְלְבֵי מִי יִקְיָמוּ מִבְּרִכְיָךָ בְּרִיךְ וְאַרְרִיךְ אֲרוּר:

בפתיחה (ג'-ד') כבר עסקנו:

אין בה פניה לבלק, שכבר איננו בתמונה, אלא רק תיאור השינוי באופייה של הנבואה.

מייד לאחר הפתיחה פונה בלעם לתאר תיאור רוחני של המראה הריאלי שהוא רואה לראשונה, בהביטו על כלל ישראל.

לאחר מכן הוא פונה לדבר באריכות רבה על גבורתם וכוחם של ישראל, ומפתח את הרעיון שנזכר בסוף הנבואה השנייה בקצרה.

⁵ נראה שכוונת הברכה "וירם מאגג מלכו" (ז) היא לרומם את גבורתם של ישראל בעיני בלק אף מגבורתם של העמלקים יושבי ההר, אותם הכירו מואב מצידם המערבי: האויב היושב לידך מצפון - ישראל - קשה ומר עוד יותר מזה שהכרת. לפי פירוש זה, אגג המוזכר כאן איננו אותו אגג המוכר לנו מסוף ימי שמואל, אלא, כנראה, מלך אחר ששמו אגג מתקופתם של בלק ובלעם. ייתכן, כמובן שזהו שם השושלת.

אדום ומואב הם שני העמים עליהם דילג ישראל במסע כיבושו, וכעת אנו לומדים, ממבט נבואי, שדילוג זה הוא לתקופת ביניים, ולאחריה - עתידי ישראל לרשת גם אותם.

ד. מבנה הפרשה – מבט מסכם

כעת אנחנו יכולים לחזור ולהתבונן בפרשה ממבט על, המציג אותה במבנה קודקודי:

10. מבנה הפרשה

א. אדום	תיאור המסע סביב אדום - "וימאן אדום נתן את ישראל עבור בגבול" (כ, כ"א).
ב. מואב וישראל	"ויגר מואב מפני העם מאוד... ויקץ מואב" (כ"ב, ג').
ג. חרון אף ה'	"ויחר אף ה' כי הולך הוא" (כ"ב, כ"ב).
ד. נבואות בלעם	שלושת נבואות בלעם, המתהפכות מארור לברוך (כ"ב, ל"ט - כ"ד, ט').
ג. חרון אף בלק	"ויחר אף בלק בבלעם" (כ"ד, ז').
ב. מואב וישראל	"וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב" (כ"ד, ז"ז).
א. אדום וישראל	"והיה אדום ירשה..." (כ"ד, י"ח).

נבחן את המבנה מן הקודקוד והחוצה, כלפי המסגרת: בקודקוד הפרשה (ד) נמצא ההיפוך: מציפייה לקללה - לברכה.

בסמוך לקודקוד, משני צדדיו (ג₁ ו-ג₂), מצויים חרון אף: בתחילה (ג₁) חרה אף ה' על בלעם "כי הולך הוא", ולבסוף (ג₂) חרה אף בלק על בלעם ששמע בקול ה' ובירך את ישראל. חרון אף בלק הוא, כמובן, לרצון ה', ובכך הושלם המהפך אצל בלעם, שיצא לדרך כמי שמונע מתאוות בצע ואולי גם רצון לקלל, וחוזר כשהוא נביא נאמן לרצון ה'.

לאחר מכן ישנה ההתייחסות ליחסי ישראל מואב: בתחילת הפרשה (ב₁) חשש מפני כוחו של ישראל בהווה, ובסוף הפרשה (ב₂) האישור שישראל אכן ימחץ את מואב, אבל דחיית הגזירה לעתיד רחוק.

מסגרת המבנה (א₁ ו-א₂) עוסקת ביחסי ישראל ואדום: היא נפתחת בפרשת המסע בחוקת (א₁), ומסתיימת בנבואות בלעם (א₂).

כאן מתחדד עוד יותר ההבדל בין המסע הריאלי, הטקטי והזהיר, לבין הצפוי בתקופה מאוחרת: כעת אדום חזק ומונע מאת ישראל לעבור בגבולו, אך בעתיד ירש ישראל את אדום.

הנביא איננו מוטעה ממראה עיניו - הוא "גלוי עיניים", ובראיה הנבואית הוא יכול להבחין בין מה שמשתקף מהמציאות העכשווית - חשש מואב, וזהירותו הטקטית של ישראל - לבין מה שעתידי להיות.

נראה, כי זו התרומה העיקרית של נבואות בלעם לספר במדבר, ולסיפור העיקרי של המסע בעבר הירדן: **אמנם טרם הגיע הזמן לכיבוש כל עמי עבר הירדן, כי ישראל עדיין איננו מוכן לכך, אך יום יבוא "וידרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל...!"**

אולם, יש לשים לב לכך שכבר בכותרת דבריו אנו שומעים שדווקא כעת יעלה הנושא הבעור, שהרי זו בדיוק השאלה שהניעה את בלק לגייס את בלעם: **מה יעשה עם ישראל למואב?**

עד עכשיו, הוא לא שמע על כך דברים מפורשים, אך כעת ינבא בלעם על גורל מואב מידי ישראל⁶:

הנבואה הרביעית: (יד) לְכָה אֵיעֶזְבְּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעַם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:

(יז) אֲרָאנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קָרֹב דָּרְךְ כּוֹכֵב מֵיעֶקֶב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמְחָץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקָרַקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת: (יח) וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אֵיבֵיו וְיִשְׂרָאֵל עֲשָׂה חֵיל: (ט) וַיִּרְדְּ מֵיעֶקֶב וְהָאֵבִיד שְׂרִיד מְעִיר:

בלעם פותח בהדגשה שדבריו אמורים לזמן רחוק, ולא להווה.

תוכן הנבואה הוא שמואב עתיד להיות נמחץ תחת שלטונה של מלכות ישראל העתידית, כנראה מלכות דוד.

בדבריו כאן הוא מאשש ומכחיש גם יחד את חששותיו של בלק:

ישראל אמנם חזק ועצום, ובדיוק כמו שפחד בלק - הוא גם ימחץ את מואב; אולם, דבר זה יתרחש בעוד זמן רב, וכעת אין לבלק סיבה לחשוש.

לאמיתו של דבר, **דווקא פסוקים אלה, שנראים כמו נספח, הם הפסוקים העיקריים בכל הנבואות, שכן רק הם מתקשרים לנושא העיקרי של כל הפרשה באופן ישיר, ומציעים פתרון לשאלות שליוו אותה מתחילתה.**

יתר על כן: בפסוקים הללו מקבלת פרשת בלק הקשר רחב יותר, החורג מפחדו של בלק ועמו.

בעיני בלק העובדה שישראל נמנע מלהלחם עם אדום ועם מואב רק בגלל סרובם של מלכי אדום ומואב לתת להם לעבור בגבולם, מראה על חולשה.

(ואולי החולשה היא אמיתית, מכיוון שבשלב זה - תחילת השנה הארבעים - ישראל עדיין לא מוכנים למלחמה טבעית, כמו שלא היו מוכנים להעלמותה של באר מרים).

כעת אנו מקבלים פרספקטיבה רחבה יותר: אמנם כעת, מסיבות פנימיות שלו, נמנע ישראל מכיבוש כל עבר הירדן המזרחי, אך הוא עתיד לחזור ולשלוט עליו.

זאת ועוד:

בלעם מדבר בנשימה אחת על מואב ואדום.

לכאורה, יש כאן סתירה לכותרת לנבואתו "אשר יעשה העם זה לעמך" (יד).

ובנוסף לכך הנבואות על העמים האחרים (בהמשך) נפרדות על פי הכותרת "וישא משלו ויאמר";

אם כן, מדוע אדום מופיעה כאן, יחד עם מואב?

התשובה לכך טמונה בטענה הקודמת.

בנבואה השלישית של בלעם התורה מחזירה אותנו למסלול העיקרי של הספר: מסע עבר הירדן.

6 דילגנו על פסוקי הפתיחה המתארים את אופן ההתנבאות, כיוון שהם דומים לאלה שבנבואה השלישית, אותם כבר ביארנו לעיל.

ה. נספח - נבואות הנספח

שלושת הנבואות האחרונות (כ"ד, י"ט-כ"ד) אינן חלק מן העלילה העיקרית.

כך מוכח גם מתיאורן:

(כ) וַיֵּרָא אֶת עֲמֶלֶק וַיִּשָּׂא מְשָלוֹ ... (פרק כ"ד)

כלומר הן התעוררו מסיבה נפרדת, כאשר בלעם ראה מראות נוספים.

ייתכן שהם אירעו באותה שעה ממש, וייתכן שאחר כך.

בכל אופן, יש להן מכנה משותף ברור עם הנבואות על מואב ואדום:

אלה הן נבואות על העתיד לקרות לעמים.

בהינף של שלוש נבואות ומעט משפטים, אנו מקבלים מבט נבואי כולל:

11. נבואות הנספח - פרק כ"ד

(כ) וַיֵּרָא אֶת עֲמֶלֶק וַיִּשָּׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר רֵאשִׁית גֹּזִים עֲמֶלֶק וְאַחֲרֵיתוֹ עַדֵי אֲבָד:

(כא) וַיֵּרָא אֶת הַקִּינִי וַיִּשָּׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשֶׁבֶד וְשִׁים בְּסַלַע קִנְדָן: (כב) כִּי אִם יִהְיֶה לְבָעַר קִין עַד מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּד:

(כג) וַיִּשָּׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹי מִי יִחְיֶה מְשֻׁמוֹ א-ל: (כד) וְצִים מִיַּד פְּתִים וְעֵנוֹ אֲשׁוּר וְעֵנוֹ עֶבֶר וְגַם הוּא עַדֵי אֲבָד:

נזכרים כאן עמלק, קיני, אשור, עבר וכיתים (ייתכן שאלו הם היוונים).

הראשון, עמלק, אינו מפתיע.

כבר בנבואה השלישית נזכר אגג (כ"ד, ז'), והאיום העמלקי אינו פוסק מלרחף על פני ישראל.

נראה שגם בנבואה על עמלק יש השלמה של תיאור המסע, שהרי זהו העם היחיד שעימו יש לישראל חשבון פתוח - המלחמה בשנה הראשונה לצאת בני ישראל מארץ מצרים (שמות י"ז, ח-ט"ז), והוא קודם במאבקו עם ישראל לכולם ("ראשית גויים").

לכן, הנבואה עליו מופיעה מייד לאחר הנבואה על אדום, ובכך מושלמת ההבטה לאחור אל מסע ישראל: גם עמלק עתיד להיות מנוצח יל ידי ישראל.

אזכור הקיני הוא רגיל ליד עמלק שכן שבטיהם ישבו יחדיו (עיינו שמות פרקים י"ז-י"ח, ובשמואל א', פרקים י"ד-ט"ו).

לאחר מכן מפליגה נבואתו של בלעם לימים רחוקים יותר, ואחרי תיאור נפילת הממלכות הקרובות לישראל מידי ישראל עצמן, היא משלימה את תיאור הסדר החדש בעולם בנבואה על נפילת ממלכות אשור ועבר⁷ מידי יורדי הים הכתים, שהם אולי היוונים או הרומיים (רש"י⁸).

לבסוף, גם ממלכות יוון ורומי תחרבנה: "וגם הוא עדי אובד".

7 הביטוי "עבר" הוא מלשון "עבר הנהר" (עיינו, למשל, יהושע כ"ד, ב' ומלכים א', ה', א'-ד). כלומר מעברו של נהר פרת (עיינו אטלס דעת מקרא, עמוד 8), וייתכן שהכוונה היא לארם, בבל או פרס. לדעת הרמב"ן עבר הם ישראל (שהרי עם ישראל קרוי "עברים" [עיינו, למשל בראשית י"ד, י"ט; ל"ט, י"ד, שמות י"ב, י"א; כ"א, ב']), וזוהי נבואת חורבן לעם ישראל. אולם, דברים אלו אינם מתאימים לאווירה הכללית של נבואת בלעם, המברכת את ישראל.

8 רש"י הבין כנראה את סוף נבואתו של בלעם בבלבול האומות: כל מה שנראה כרגע יציב ובטוח, מנבא בלעם, עתיד להיעלם ולהשתנות לגמרי. רש"י, הפשטן, פירש כי הנבואה ממשיכה עד למלך המשיח.

